

Vechten, vluchten of verstarren

Nikko Norte

Vechten, vluchten of verstarren

Een wonderlijke reis door pandemiebezet Europa

2026 Dragón Books Spanje

©2026 Nikko Norte

Omslagontwerp: Heidi Norte

Foto omslag: Archief Nikko Norte

ISBN 978-94-653866-7-6

Dragón Books Spanje

*The world you live in is the world they want you
to think you live in.*

—Raymond Reddington ☺

Inhoudsopgave

1. Wederopbouw	1
2. Buitenproportioneel geweld	3
3. Worstkaasscenario	6
4. Kamervragen	9
5. Onbevreesd angstig voorwaarts	14
6. Geneeskrachtige krijgers	19
7. Hawija	23
8. Code hero	27
9. Bevel is bevel	32
10. Dol fijn	37
11. Hier en nu	41
12. Het verschil tussen een dood vogeltje	46
13. Zwijgen is zilver	52
14. Waarom likt een hond aan zijn ballen?	57
15. David, David en Goliath	64
16. Boten van hout, mannen van staal	75
17. Ratio's requiem	81
18. Waarheen leidt de weg	87
19. Moed en onverzettelijkheid	92
20. Gratis kaas in de muizenval	98
21. Fear is the path to the dark side	104
22. Vrijheid, gelijkheid en broederschap	110
23. De gebruikelijke verdachten	116
24. Neofeodalisme	121
25. The road to serfdom	127
26. De wet van non-contradictie	133
27. Met een condoom om twee vingers	140
28. Stadhoudersbrieven	145

29. Rustige wanhoop	151
30. Voorwaardelijk geld	157
31. Whisky voor de ontwenningskliniek	163
32. Op de vlucht	171
33. Wokegordijn	178
34. De dood van Winnetou	185
35. Zien we scherper door onze tranen?	191
36. Contraverlichting	198
37. Kapiteins en holbewoners.....	203
38. Wie niet leest	209
39. Kunst is een leugen.....	215
40. Brexit.....	220
41. Heeft een hobbelpaard een houten piemel?	226
42. De ootmoedige gezagsdrager.....	231
43. De desastreuze douanier	236
44. Een klein dorp bood dapper weerstand.....	242
45. Morituri te salutant	247
46. Zij die bijna stierven, groeten u	252
47. De narrige kabouter	257
48. De koudste warmste zomer in Plato's grot	264
49. Shalom.....	270
50. De onschuld voorbij	275
51. Beroofd	285

Wederopbouw

Gisteren, 16 maart 2020, deed premier Rutte tijdens een impromptu televisietoespraak uit de doeken hoe Nederland de verspreiding van het coronavirus een halt toe zal roepen. Als gevolg daarvan werden mijn uitnodigingen voor radio- en televisie-interviews naar aanleiding van *Onvoorspelbaar verleden*, dat uitgeverij Prometheus gisteren uitgaf, een voor een geannuleerd.

In *Onvoorspelbaar verleden* verhaal ik de eerste tien maanden van de twee jaar die ik als Nederlandse militair in de Afghaanse provincie Uruzgan doorbracht en ... *no one hits harder than life*. Rocky Balboa! Gelukkig voegde hij daaraan toe dat het niet belangrijk is hoe vaak we onderuitgaan. Wat belangrijk is, aldus Balboa, is hoe vaak we weer opstaan en daarin berustend beantwoordde ik gisteren en vandaag geen vragen van radio- en televisiepresentatoren, maar probeerde ik met hulp van het internet de vraag te beantwoorden of het mogelijk is de verspreiding van een respiratoir virus een halt toe te roepen en probeerde ik de vraag te beantwoorden waarom we dat—overheden lijken ervan uit te gaan dat het mogelijk is—in Maastricht anders doen dan in Luik of in Aken ...

EenVandaag, gisteravond, bracht kort voor de toespraak van premier Rutte het nieuws dat de verspreiding van het coronavirus in Hongkong trager verloopt dan elders. Het geheim, vertrouwde een lid van de bevolking van Hongkong de correspondent van *EenVandaag* toe, schuilt in een gebrek aan vertrouwen in de overheid en in een drietal maatregels dat de bevolking op eigen initiatief nam. Ik uh... ik moest even grinniken toen ik hoorde dat het ging om het dragen van mondkapjes, regelmatig de handen wassen en wat afstand houden tot elkaar en vond geen bevestiging dat die drie maatregels mogelijk indruk maken op een respiratoir virus—tenzij de mondkapjes gasmaskers zijn. Toch sprak het vermeende gebrek aan vertrouwen dat de bevolking van Hongkong in haar overheid heeft me aan.

Onderweg naar Hilversum, om te gast te zijn bij *Nooit Meer Slapen*, een radioprogramma waarvan de redactie haar uitnodiging niet annuleerde, denk ik aan de noodkreet die ik in de vorm van een e-mail ontving van een veteraan die ooit in Uruzgan diende. Waarschijnlijk door de

beeldende manier waarop de veteraan zijn verhaal had opgetekend en door het gemak waarmee ik me in zijn situatie van destijds kan verplaatsen, raakte die noodkreet me hard.

Terwijl hij zich met zijn eenheid op een heuveltop bevond, kreeg de veteraan opdracht met het machinegeweer op het voertuig waarin hij zich bevond een salvo te lossen op een Afghaanse woning, een *qala*, waarin zich volgens zijn commandant talibanstrijders schuilhielden. De veteraan loste het salvo, mensen vluchtten uit de qala en via de radio rapporteerde de veteraan aan zijn commandant dat die mensen ongewapend waren. Hij kreeg opdracht opnieuw te vuren en ... hij vuurde. Zes, zeven of acht mensen trof hij naar eigen zeggen. Mensen van wie hij dacht dat het talibanstrijders waren, vijand. *Ik genoot van het bevuren van die mensen*, schreef hij me in zijn e-mail. *Pas na thuiskomst ga je beter nadenken. We hebben die avond zoveel rules of engagement verbroken. Leer dan nog maar eens met je geweten te leven.*

Het was een van de veelal vergelijkbare reacties die ik kreeg nadat het *Algemeen Dagblad* gisteren aandacht besteedde aan mijn boek, maar tijdens het lezen van die specifieke noodkreet stond ik naast de schrijver terwijl hij zijn machinegeweer afvuurde en ik voelde me schuldig omdat ik niet op tijd ingreep. Nu, onderweg naar Hilversum, probeer ik mijn plotselinge slechte humeur van me af te schudden. Lastig, want ik zie voortdurend mensen theedrinken in hun qala's en met elkaar kletsen tot grootkaliber kogels door deuren en ramen vliegen. Meubilair versplintert, glaswerk breekt, stof is overal. In paniek vluchten mensen hun qala's uit en ik klamp me vast aan de gedachte dat ik regelmatig kon voorkomen dat Nederlandse militairen in Uruzgan mensen onder vuur namen die onterecht als talibanstrijders werden aangemerkt. Wederopbouw! Ik stond erbij, keek ernaar, greep dikwijls in en schreef in mijn dagboek ...

Buitenproportioneel geweld

Onlangs las ik in *de Volkskrant* een interview met een antropoloog die pleit voor meer begrip voor morele verwondingen onder militairen. *Stel, vatte de Volkskrant het onderzoek dat de antropoloog deed samen, je wordt als militair uitgezonden naar Afghanistan. Je bent goed getraind en je weet ongeveer wat je kunt verwachten. Je voert je taken zo goed mogelijk uit, doorstaat een paar hachelijke vuurgevechten en komt tevre- den thuis. Dan begint het. Je krijgt nachtmerries. Niet over kogels of over je maatje dat gewond raakte. Nee, je ziet steeds die ene vrouw met haar zieke kind. Ze vroeg om hulp, maar je kon niks doen en ... ik haakte af.*

Waar het gaat om Nederlandse militairen die in 2006 wisten wat ze in Afghanistan te wachten stond, moest ik denken aan de Belgen, die het tijdens de eerste Golfoorlog aan de stok kregen met Mexico omdat ze een onderzeeboot naar de verkeerde golf hadden gestuurd, en een filmpje dat een boze veteraan op mijn Facebookpagina plaatste, werpt een interessant licht op het doorstaan van vuurgevechten. Nederlandse militairen, in dat filmpje, op de flank van een heuvel, schreeuwend naar elkaar dat ze geen doelaanbod hebben, schieten een hoeveelheid munitie in de richting van een Afghaanse nederzetting die onder geen enkele omstandigheid aanvaardbaar zou zijn.

Het is een kwestie van definiëren, maar de Nederlandse militairen die in Afghanistan in een vuurgevecht belandden, zijn te tellen op de vingers van één hand. En militairen die in Afghanistan op moeders stuiten die hulp vroegen voor hun zieke kind? Onmogelijk om een veelvoud van redenen gerelateerd aan de aard van de bevolking van Afghanistan: zelden ziek en wars van hulp van buitenstaanders.

Sinds het uitkomen van *Onvoorspelbaar verleden* druppelen de verhalen bij me binnen van militairen die ik niet anders dan moreel beschadigd kan noemen. Schrijnende verhalen, die me ertoe aanzetten het interview met de antropoloog in *de Volkskrant* gisteravond opnieuw en met andere ogen te lezen. Schaamte, schuld en boosheid onder veel veteranen, niet te verwarren met PTSS.

Een vraag die een journalist van *Het Financieele Dagblad* me zo-even stelde, veranderde mijn kijk op de materie definitief. De journalist leidde zijn vraag in door me te vertellen dat generaal van Uhm zijn buurman is.

“Was het te voorkomen geweest dat zijn zoon op een berm bom reed en overleed?” vroeg hij me vervolgens. Het duizelde me toen ik die journalist het enige antwoord gaf dat ik hem kon geven en ik besepte plotse-ling dat schaamte en schuld—boosheid in mindere mate—onbewust mijn drijfveren zijn geweest *Onvoorspelbaar verleden* te schrijven.

Had het niet in mijn vermogen gelegen meer leed te voorkomen? Na tien maanden Uruzgan bracht ik een korte verlofperiode door in Nederland. Ik beschikte toen al over voldoende informatie om de Nederlandse wederopbouwmissie in Uruzgan plat te leggen. Bij mijn terugkeer in Uruzgan was het hek daar van de dam en was het woord *wederopbouw* een stille dood gestorven. Waarom hield ik geen contact met de journalist van *Trouw* die ooit met een peloton Nederlandse militairen door Tarin Kowt sjokte, een kleine stad op twee kilometer van het Nederlandse Kamp Holland, en me betrapte terwijl ik daar in mijn eentje mijn ding deed, een *shemagh* om mijn hoofd, een kalasjnikov over een schouder? Hoeveel andere mid-delen had ik onbenut gelaten de waanzin die zich in Uruzgan voltrok een halt toe te roepen? Tot mijn laatste dag in Uruzgan schreeuwde ik van de daken dat we de plank missloegen met onze manier van optreden. Had ik harder moeten schreeuwen?

Eind maart 2020. Mijn interview met *Het Financieele Dagblad* achter de rug rijd ik naar Rotterdam voor een ander interview, trommelend op het stuur van de auto op wat ik denk dat het ritme is van *Mama don't lie* van J.J. Cale, dat ik hoor via de autoradio, piekerend over het antwoord dat ik vorige week gaf aan een journalist van het *Algemeen Dagblad*, die me vroeg of er dan niets is wat ik deed in Afghanistan waarop ik trots ben.

“Op de handgranaat die ik níet wierp,” hoorde ik mezelf denken en ik antwoordde: “Nee, niets.”

Man, ik mis de literaire kwaliteiten om het verdriet uit te drukken dat ik regelmatig voel als ik denk aan de nabestaanden van de slachtoffers onder de bevolking van Uruzgan en onder de Nederlandse militairen die in Uruzgan dienden. Ik deed wat in mijn vermogen lag ellende te voorko-men, maar deed ik genoeg? Toch weiger ik mezelf moreel gewond te noe-men. Gewond zijn, zoals ik het zie, impliceert een handicap en ik ben niet

gehandicapt. *Wat ons niet doodt* ... we kennen dat verhaal allemaal wel, maar met Nietzsches woorden in het achterhoofd werp ik in mijn gedachten op dat het morele kompas van de militairen die me hun ontluiserende verhalen sturen niet aan deviatie onderhevig is. Dat kompas is beter gekalibreerd dan dat van militairen die filmpjes van buitenproportioneel geweld op het internet plaatsen en daar een gevoel van trots uit putten ...

Worstkaasscenario

“Een pandemie die de wereld al langer teistert dan corona,” hoor ik een professor op televisie uitleggen, “is ons gebrek aan beweging,” “en,” hoor ik mezelf daar in mijn gedachten aan toevoegen, “onze verslaving aan hedendaags voedsel en de verwaarlozing van onze spiermassa, die samen met dat gebrek aan beweging leiden tot een wereld vol weerloze mensen met overgewicht en zonder spiermassa, die ... *I don't want to survive; I want to live!*”

Dat laatste is uit de film *WALL•E* realiseer ik me en in deze onzekere tijden, berisp ik mezelf, tijden waarin iedereen snakt naar positieve berichtgeving, zou ik niet zo negatief moeten denken over de mensheid.

Maar ik weet waarom ik de laatste weken over de mensheid zo negatief denk. Om een griepvariant te overleven waarvan nu al duidelijk is dat hij niet gevaarlijker is dan de griepvariant die in 2018 de wereld rondging, is het advies van de Nederlandse overheid dat iedereen zoveel mogelijk thuisblijft. Wauw! De Nederlandse overheid heeft over dat advies vast goed nagedacht—hoewel ze het zich ook kan hebben laten influisteren door partijen die over de mensheid nog negatiever denken dan ik—en waarom zouden we het advies van de overheid niet opvolgen, van de nood een deugd maken en het worstkaasscenario omarmen? Een paar maanden troosteten, troostdrinken en troostNetflixen. Waarom niet? Zodra de coronacrisis is bezworen, sporten we de extra kilo's er weer af.

Al zo'n dertig jaar help ik mensen die kampen met overgewicht en met een tekort aan spiermassa. Langer dan een maand of drie is mijn hulp zelden noodzakelijk en voordat die drie maanden zijn verstreken, bewegen de mensen die ik help weer op een manier waar geen professor zich zorgen om hoeft te maken. Een verandering van levensstijl raad ik aan en de levensstijl die ik promoot, noem ik geksheid *de holbewonercode*, een levensstijl die aansluit op de genetische codering van ons lichaam.

Het dieet waaraan we ons de laatste tienduizend jaar gewoon hebben gemaakt, is een dieet waarmee onze spijsvertering geen raad weet. Los daarvan is het een verslavend dieet dat ons elke dag weer van te veel energie voorziet. Tot zo'n vijftig jaar geleden bleven we nog redelijk in beweging en ondanks dat onze gezondheid al fors inboette, waren de

gevolgen van ons ongezonde dieet ons niet aan te zien. De laatste vijftig jaar, al onze goede bedoelingen op de crosstrainer ten spijt, zijn we zo goed als tot stilstand gekomen en ... WALL•E.

Alleen de meest gedisciplineerden onder ons laven zich aan een hedendaags dieet én behouden een aanvaardbaar BMI en terwijl de professor op televisie uitlegt welke sportoefeningen hij dagelijks doet, bedenk ik dat het einde van de huidige milieuproblematiek snel in zicht is als we massaal ons overgewicht te lijf gaan. De hoeveelheid vlees die we de laatste vijftig jaar te veel zijn gaan eten, de pizzadozen en andere verpakkingen van hedendaags voedsel die we in klike's kieperen, de chemicaliën die we in het milieu pompen om de bulk van ons hedendaagse dieet efficiënt te laten groeien. Hoe mooi zou het zijn als we onze voedselinname weer onder controle zouden hebben en uiteindelijk misschien zelfs weer ons gebruik van andere hedendaagse quasinoedzakelijkheden zoals elektrische fietsen en ... ach, ach.

Begin april 2020. Een wat verward overkomende professor die op televisie predikt dat we meer moeten bewegen. Natuurlijk is het verstandig meer te bewegen, maar zodra we meer bewegen om af te vallen, wat doorgaans het doel is van meer bewegen, gaat het snel mis en komen we juist aan. Wie leeft conform de holbewonercode breekt met een paar slechte gewoontes op het gebied van haar of zijn voeding en omarmt een paar goede gewoontes op dat gebied. Dat leidt al na een paar weken tot een waarneembaar betere gezondheid. Pas als onze voedingsinname op orde is, is het tijd wat meer—en verstandiger—te bewegen. Vanuit die optiek is het moeilijk te verkroppen dat de Nederlandse overheid—om nota bene de uitbraak van een virus de kop in te drukken—de Nederlandse bevolking adviseert het beetje beweging waaraan ze zich nog af en toe overgeeft op te geven en met geen woord rept over de invloed die onze voeding heeft op onze gezondheid. Nog moeilijker te verkroppen, is het dat de Nederlandse bevolking massaal gehoor geeft aan dat advies van de Nederlandse overheid. *Samen tegen corona!* op borden boven de weg. Telkens als ik onder zo'n bord door rijd, hoor ik mezelf denken: "Verlaat uw huis alleen om een maaltijd af te halen bij McDonald's."

We voeren onze goudvis geen Bonzo en voeren Wodan de labradoodle geen muggenlarven. Waarom voeren we onszelf dan met wat maakt dat het woord *griep* ons doet bibberen van angst?

Een pietsie discipline en wat creativiteit zijn noodzakelijk om weer oergezond te zijn, maar al snel reageert ons lichaam positief op de veranderende levensstijl die de holbewonercode voorstelt en herstellen zich onder andere de chemische processen die een gezond lichaam voor overeten behoeden waardoor we op onze discipline alweer minder aanspraak hoeven te doen. De holbewonercode is een interessante uitdaging die ons omvormt tot moderne jager-verzamelaars die de pedalen van hun fiets zelfstandig rond doen gaan en daar ook nog eens plezier aan beleven.

Tachtig procent van de mensen die met coronaverschijnselen op de IC-afdeling van een ziekenhuis belanden, heeft overgewicht, hoorde ik de ook enigszins verward overkomende professor Diederik Gommers van de Rotterdamse Erasmusuniversiteit een paar dagen geleden in een televisie-interview zeggen.

Breek, stel ik voor, met het worstkaasscenario en breek op die manier met de werkelijke pandemie: de rage onze evolutie in onverantwoordelijk korte tijd een onzinnige draai te geven. Jaag en verzamel bewust in het derde millennium—ik werk ondertussen hard aan *De holbewonercode*, het boek—en voor we er erg in hebben is *WALL•E* weer een film waarvan we misschien iets leren maar die ons niet langer het schaamrood naar de kaken jaagt ...

Kamervragen

Indrukwekkend, onthutsend en meeslepend zijn woorden waarmee een vroegere docent mijn boek over mijn tijd in Afghanistan omschrijft in een e-mail die ik zojuist van hem ontving en mijn gedachten dwalen naar Groningen, waar hij me lang geleden onderwees in de hermeneutiek, de studie van de interpretatie van teksten.

Van Groningen dwalen mijn gedachten door naar het woord *icomchatter*, onderschept walkietalkieverkeer, waarmee boze veteranen me sinds het uitkomen van *Onvoorspelbaar verleden* om de oren slaan in de berichten die ze me sturen. Ik scroll op mijn laptop door mijn e-mails en uit de film *La vita è bella* citeer in mijn gedachten: “Om je dood te lachen,” als ik het bericht vind dat ik zoek en lees: *We luisterden radiogesprekken van de taliban af en het was een kat en muis spel dat voor beide partijen dodelijk kon zijn*.

Vanaf de eerste dag van de Nederlandse wederopbouwmissie in Uruzgan waarschuwde ik dat elke Nederlandse geweldsaanwending gebaseerd op onderschept walkietalkieverkeer misdadig is en ik blader in een exemplaar van mijn boek, dat ik van de uitgever kreeg, tot ik de passage vind die ik na wil lezen.

Op een klein plateau gingen we zitten in het zand en ik bestudeerde de delegatie, waarvan de leden druk aan het praten en aan het gebaren sloegen. Oudere mannen uit nederzettingen in de omgeving, bang voor bommen of granaten op hun qala's uit wraak voor de schoten die op ons kamp waren gelost.

Ik was er niet zeker van of ik het goed begreep, maar ik was er wel zeker van dat de vertalingen van mijn tolk niets te maken hadden met wat de mannen om me heen me duidelijk probeerden te maken, wat me attendeerde op een probleem waarvan de consequenties verstrekkend waren.

De twee tolken in Kamp Martello hoorden bij een eenheid die onder andere is gespecialiseerd in het onderscheppen van walkietalkieverkeer. Net als de minister van Defensie, naar ik aannam, en daarmee de Nederlandse bevolking, was ik ervan uitgegaan dat de tolken met wie de krijgsmacht werkt hun vak verstaan. De tolk

die achter me in het woestijnzand zat, sprak Dari—geen Pasjtöe—verstond zijn vak allerm minst en was ervan overtuigd dat hij me een broodje aap kon verkopen. Ik keek hem over mijn schouder aan en zei: “*Don’t move. There’s a man with a pistol right behind you.*”

“*Yes, yes,*” antwoordde hij, “*Taliban. Attack. It is danger. Very much Taliban.*”

Na dat incident, dat zich afspeelde voor de hoofdpoort van een Canadees kamp waarnaar ik een maand met een Nederlandse eenheid was gedetacheerd, en kort na mijn terugkomst in het Nederlandse Kamp Holland balanceerde ik op de rand van repatriëring naar Nederland toen ik de commandant van de Nederlands *battle group* in Uruzgan ervan probeerde te overtuigen dat onze tolken geen tolken waren. Pas toen ik onze tolken in het bijzijn van de personeelsverantwoordelijke officier van de *battle group*—de S1—een test afnam, waaruit bleek dat geen van onze tolken Pasjtöe sprak en nauwelijks Engels, beslechtte ik het pleit in mijn voordeel en aan het einde van de dag waarop ik onze tolken die test afnam, vloog ik in een Amerikaanse Black Hawkhelikopter naar Kandahar met de opdracht daar echte tolken te werven.

Met een aantal Afghaanse mannen van wie Pasjtöe de moedertaal was en die zich in het Engels redelijk weerden, keerde ik de volgende avond terug naar Kamp Holland. Vanaf die dag reisde ik regelmatig naar Kandahar om meer tolken te werven. Telkens weer keerde ik naar Kamp Holland terug met Afghaanse mannen die linguïstisch enigszins uit de voeten konden; echte tolken waren het niet.

Ongemakkelijk schuif ik heen en weer op mijn stoel. We weten pas wat een woord betekent als we weten wat de zin betekent waarin het voorkomt. Zinnen hebben woorden nodig, maar woorden hebben zinnen nodig. Hans-Georg Gadamer, een filosoof die zich met hermeneutiek bezighield, bracht dat ooit naar voren. Niet echt ingewikkeld, wat Gadamer ooit naar voren bracht, hoewel het ingewikkelder wordt als hij het heeft over betekenis die wordt gecreëerd door middel van intersubjectieve communicatie. Toch was zijn inbreng overbodig om zelfs iemand die met het woord *hermeneutiek* onbekend is te laten inzien dat de Nederlandse krijgsmacht in Uruzgan de mist in móést gaan met de interpretatie van Pasjtöe teksten—geschreven, gesproken of via walkietalkies door de

lucht geslingerd—die werden vertaald door Afghaanse mannen wier talenkennis dubieus was, die niet tot militaire tolk waren opgeleid en wier verleden, affiliaties en mogelijke agenda's niet waren onderzocht.

Onafscheidelijk van mijn icomscanner—ander woord voor radioscanner—paste ik in Uruzgan een opwaartse hermeneutische spiraal toe op het walkietalkieverkeer dat ik onderschepte en dat de Afghaanse soldaten met wie ik werkte voor me vertaalden. Ik verrijkte de betekenis van de vertalingen met een uitbreiding van de context met als resultaat dat ik een redelijk inzicht ontwikkelde in het denken van de mensen die via hun walkietalkies met elkaar communiceerden.

Lastige materie, die uitbreiding van de context—die de hermeneutische cirkel omvormt tot een opwaartse spiraal—hoewel minder lastig misschien voor iemand die Friedrich Schleiermacher, een andere filosoof die zich met hermeneutiek bezighield, zo intensief besprak als ik dat ooit deed met mijn docent in Groningen.

Ik lees mijn docents e-mail opnieuw, e-mail hem een antwoord, ontvang een paar minuten later een tweede e-mail van hem en lees: *Ik lees in hoe jij je optreden in Uruzgan beschrijft wat de filosoof Collingwood de historische methode noemt: jezelf indenken, echt indenken, in een ander om hem of haar te begrijpen, en te handelen op grond van het begrip dat je zo ontwikkelt. Precies dat is wat het Nederlandse leger niet deed, laat je aan een leek zoals ondergetekende zien.*

Heel even hap ik naar lucht. Wat mijn docent omschrijft, is wat ik deed in Uruzgan. Dat maakte dat ik geen vijand zag waar mijn collega's elk woord onderschept walkietalkieverkeer—vertaald door tolken die eigenlijk geen tolken waren—als rechtvaardiging zagen voor het aanwenden van dodelijk geweld.

14 April 2020. Het is alweer meer dan tien jaar geleden dat ik voor de laatste keer uit Uruzgan terugkeerde, waar ik twee jaar leefde in de hoofden van onze oppositie. Oppositie, niet vijand, omdat er voor Nederlandse troepen geen werkelijke vijand te duchten was in Uruzgan. Ik begreep onze oppositie, begreep haar in haar culturele context en in de context van haar recente geschiedenis en deed tientallen voorstellen voor alternatieve manieren van optreden waarmee de krijgsmacht had kunnen voorkomen dat die oppositie ons in de wielen reed. Ik was een roepende in de woestijn. Slechts een enkele officier was bereid aan te nemen dat ons optreden in Uruzgan pas op de interpretatie van Pasjtje teksten kon worden

afgestemd als die teksten door vakmensen waren vertaald en door mensen met begrip voor de context waren geïnterpreteerd. *Een kat en muis spel dat voor beide partijen dodelijk kon zijn.* Om je dood te lachen.

Moos de herdershond steekt haar kop over de tafelrand. Het dier heeft een zintuig dat haar waarschuwt dat het tijd is mijn gepieker te onderbreken en bijt in mijn onderarm op het moment dat Heidi met haar laptop in de hand de woonkamer in loopt. Gedachtig aan de film *La vita è bella* grapt ik: “*Buongiorno, principessa.*”

“Doe niet zo idioot. Er zijn Kamervragen gesteld over je boek en er zijn ook al antwoorden gegeven.”

“Huh...?”

Heidi zet haar laptop naast die van mij op tafel en ik lees hoe de ministers Bijleveld en Blok afstand nemen van alles wat de auteur van *Onvoorspelbaar verleden* stelt. Het antwoord op één Kamervraag trekt mijn aandacht: *In vrijwel alle gevallen was het moeilijk of zelfs onmogelijk om een battle damage assessment uit te voeren. De veiligheidssituatie liet dat niet altijd toe, doden worden in de moslimgemeenschap binnen 24 uur begraven en de bevolkingsregistratie liet te wensen over.*

Verbouwereerd staar ik over de verlaten golfbaan voor het vakantie-huisje op Texel, waar Heidi, Moos en ik sinds het uitkomen van mijn boek coronagedwongen bivakkeren omdat in Oostenrijk, waar we wonen, nog meer coronagekte lijkt te heersen dan in Nederland. Na een geweldsaanwending in landen zoals Afghanistan worden battle damage assessments, BDA's, uitgevoerd door foto's te bestuderen die vanuit drones of vliegtuigen zijn gemaakt. Niet moeilijk en altijd mogelijk. Versgedolven graven geven een beeld van het aantal slachtoffers dat tijdens een geweldsaanwending is gevallen; bomkraters en ingestorte woningen spreken voor zich. Waarom dan ontbreken voortdurend de Nederlandse BDA's na geweldsaanwendingen?

In de Balkan gooide de Nederlandse krijgsmacht geen hoge ogen, in Uruzgan ging de krijgsmacht talibanstrijders te lijf, die daar niet aanwezig waren, en in Hawija, in Irak, vijf jaar geleden, sneuvelden burgers omdat de krijgsmacht geen of geen juiste inschatting maakte van de hoeveelheid explosieven die in een te bombarderen bommenfabriek waren opgeslagen. Man, als Nederland ooit weer de noodzaak ziet de wapens op te pakken om buiten zijn landsgrenzen voor een heilig doel mensenlevens op

het spel te zetten, laat het dan zo zijn dat we het verleden laten spreken zoals het verleden wás en niet zoals we graag willen dat het was.

Heidi trekt haar wandelschoenen aan terwijl ik de naam Noa googel op mijn laptop en Moos haar riem naast me op de grond legt. Ik klik in mijn beeldscherm tot uit mijn laptop de muziek klinkt die ik zoek:

Smile, without a reason why.

Love, as if you were a child.

Smile, no matter what they tell you.

Don't listen to a word they say,

'cause life is beautiful that way ...

Moos bijt opnieuw in mijn onderarm. Een traan valt op haar snuit als ik haar haar riem omdoe en razendsnel bedenk ik hoe ik buitenkom zonder Heidi lastig te vallen met mijn plotselinge emotionele onrust. Dan grinnik ik inwendig. Emotionele onrust! Om je dood te lachen. *La vita è bella ...*

Onbevreesd angstig voorwaarts

De zon schijnt. De hemel is strakblauw. Geen wind. Konijnen, hazen en vogels lijken de enige bewoners van het eiland Texel. Het is 20 april 2020 en Heidi, Moos de herdershond en ik struinen door verlaten duingebieden en over verlaten stranden. Fantastisch, hoewel het idee dat ik leef in een wereld die zwelgt in angst me beangstigt. Al voor zonsopgang waren we onderweg. Moos is net gaan liggen in een duinpan en kijkt ons uitdagend aan. Moos heeft gelijk; het is tijd voor koffie.

Onze gasbrander snort. Heidi heeft zich achterover laten vallen en Moos legt haar kop in mijn schoot. Zonder nadenken giet ik kokend water op de koffie in de filter op de rand van onze Stanleythermos en in mijn gedachten voer ik een gesprek met de halve zelfmoordaanslagpleger naast me in het zand. Vriend Boterletter ligt wel vaker naast me. Zomaar, ineens. Niet weezinwekkend of beangstigend; hij ligt er gewoon, op zijn rug, zoals hij ooit in Uruzgan naast me lag. In *Onvoorspelbaar verleden* schreef ik erover.

Een van de Afghanen die zich als politieagent aan me hadden voorgesteld, had me een kruk gebracht waarop ik naast het bovenlichaam van de aanslagpleger was gaan zitten. Het was een mooie ochtend, een vreedzame ochtend. Het zonlicht was flets en aangenaam. Twintig meter voor me lag het onderlijf van de aanslagpleger, zijn benen in een soort yogahouding over elkaar. Elke keer als mijn blik naar zijn bovenlijf naast me gleed, voelde ik de drang de vliegen bij zijn gezicht weg te slaan. Het aangezicht van zijn inmiddels roodbruin gekleurde ingewanden weerhield me daarvan.

Het peloton waarmee ik die ochtend door Tarin Kowt sjokte, was het doelwit van de aanslag geweest; daar twijfelde ik niet aan. Om redenen die ik hoopte te achterhalen, was een alternatief doelwit gekozen. Zou ik de knaap naast me in het zand hebben herkend als een aanslagpleger? Zou ik hem op tijd hebben uitgeschakeld? Een onaangename twijfel greep me naar de keel. Hoeveel makkelijker zou het zijn te delen in de angst voor onze oppositie die Kamp Holland regeerde?

Daar zat ik. Op een kruk in een straat in Tarin Kowt, zonder koffie. De knaap naast me in het zand leek op Rolf, die nu een opleiding volgde tot infanterist bij de Luchtmobiele Brigade. Rolf zou eerdaags zijn rode baret behalen. Het was onmogelijk dat hij direct na zijn opleiding naar Afghanistan zou vertrekken, maar ik had wat mensen aangesproken en als gevolg daarvan was de kans groot dat dat juist wel zou gebeuren. Vader en zoon tegelijkertijd in Uruzgan. Man, ik had wat stomme dingen gedaan in mijn leven, biechtte ik op aan de halve Afghaan of Pakistaan aan mijn voeten, maar het arrangeren van Rolfs versnelde vertrek naar Afghanistan was ... oh man ...

Heidi lijkt te slapen. Ik schenk koffie in een mok en schud mijn hoofd naar mijn zojuist overleden vriend in het zand. Acht zogenaamde politieagenten verwondde hij. Naast hemzelf geen dodelijke slachtoffers. Moos hapt naar mijn onderarm om mijn gepieker te onderbreken, maar ze vergist zich; mijn halve vriend is goed gezelschap.

“Je had het op ons gemunt, niet?” vraag ik hem in mijn gedachten. Hij glimlacht ontwijkend. Mooie jongen. Zijn huid licht getint, zijn baard kort, gitzwart en gecooiffeerd. Hij kijkt me aan, zijn ogen lichtbruin, en zegt: “Het is jullie angst die jullie kwetsbaar maakt. Angst is goed, maar niet als het je verlamt.”

Hij heeft gelijk en ik probeer me te herinneren wat ik schreef over wat aan onze eerste ontmoeting ten grondslag lag.

Een kapitein vroeg me of ik de militairen onder zijn commando wegwijs kon maken in het voorterrein. Dat kon ik als hij ermee akkoord ging dat we lopend het voorterrein in trokken; we hadden immers nog geen beschikking over voertuigen. Hij ging daarmee akkoord ondanks dat dat lopen—met het oog op de uitrusting en de munitie die infanteristen in Uruzgan meezeulden—een uitdaging zou worden.

Een ander probleem was de SUA, de Smallest Unit of Action. Die SUA was een peloton en uh... ik begreep dat pelotonsgewijs opereren een veilig gevoel geeft aan militairen van wie het gros achter elke qalamuur een talibanstrijder verwacht, maar we zouden in de omgeving van Kamp Holland niet op talibanstrijders

stuiten, terwijl nu juist het aangezicht van een peloton met hun uitrusting worstelende militairen iets dappers wakker zou kunnen roepen bij lokale hooligans.

De veiligheid die een peloton biedt in hedendaagse conflicten is schijnveiligheid. Kleinere eenheden bieden die veiligheid wel. Bewijzen kon ik dat niet en dus sjokte ik ochtend na ochtend, voordat ik er alleen opuit kon trekken, door de omgeving van Kamp Holland en door de straten van Tarin Kowt in gezelschap van dertig tot veertig met hun uitrusting worstelende militairen. En of dat niet erg genoeg was, waren er allerhande bureautijgers die ons vergezelden voor een foto in de straten van Tarin Kowt en voor de eeuwige roem die die foto met zich meebracht op een schoorsteenmantel. Van hun kodakmomenten maakten die bureautijgers werk. De lokale bevolking diende haar bezigheden te onderbreken en zich te schikken in de rol van decorstuk terwijl het leeuwendeel van de SUA zich tegen qalamuren onderuit liet zakken. Ik keek toe en realiseerde me dat er gehakt van ons zou zijn gemaakt als er ook maar een handvol strijders in Tarin Kowt zou zijn geweest.

Ik schenk mezelf koffie bij en mijn halve vriend in het zand vervaagt. Angst! Het is een briljante raadgever zolang er een vijand is die we in de ogen kunnen kijken en we op basis van onze inschatting van die vijand de keuze maken te vluchten of te vechten. Maken we de verkeerde keuze, dan wordt angst een zware last zoals dat het geval is als we proberen te vluchten voor een respiratoir virus. Vluchten, in dat geval, staat gelijk aan zwelgen in angst, terwijl vechten tegen een respiratoir virus nu juist zo makkelijk is. Bewegen in de buitenlucht—waar de kans op een besmetting met een respiratoir virus zo groot is als de kans op een ontmoeting met identieke neefjes—als het even kan in het zonlicht, onze longen vol frisse lucht. Dat is hoe we vechten tegen een respiratoir virus.

De meeste Afghanen die ik in Uruzgan sprak, leefden in angst. Angst voor Nederlandse troepen, die zolang ze in de ogen gekeken konden worden, pretendeerden goede bedoelingen te hebben maar zich als ze niet in de ogen gekeken konden worden tot nietsontziende vijand ontpopten. Verwarrend en daardoor dubbel beangstigend. Zolang er Nederlandse

troepen in Uruzgan waren, was zelfs thuisblijven voor de bevolking rond de Nederlandse kampen in Uruzgan een gevaarlijke keuze—bommen en granaten vielen uit het niets en zonder waarschuwing op qala's. Maar bewegen in de buitenlucht was nog gevaarlijker omdat Nederlandse troepen over waarnemingsmiddelen beschikten waarmee ze rond hun kampen elke beweging van de lokale bevolking waarnamen. Werd zo'n beweging verkeerd geïnterpreteerd, dan kwam dat de lokale bevolking duur te staan.

Toch toog die bevolking elke dag weer aan het werk, want het verlies van een oogst was nog beangstigender dan Nederlandse troepen dat waren. Stoïcijns aanvaardde die bevolking haar lot en vertrouwde ze erop dat de Nederlandse troepen ooit zouden verdwijnen, zoals een respiratoir virus verdwijnt als er, liefst in de buitenlucht, voldoende weerstand tegen is opgebouwd.

Angst!

Ik uh... ik zou niet zonder kunnen, besef ik terwijl ik Moos, die op haar rug is gaan liggen, over haar buik aai. Maar massa-angst doet niemand goed. In deze fase van de strijd tegen het coronavirus—*strijd* eenodeloze charging—zullen overheden fouten maken. We zullen dat die overheden moeten vergeven. In ruil daarvoor moeten overheden er alles aan doen wat massa-angst in de hand werkt de kop in te drukken.

Op de dag—nu alweer drie weken geleden—dat de Duitse viroloog Hendrik Streeck zijn onderzoek publiceerde waarin hij aantoonde dat deurblinken ons niet ziek maken, hadden overheden de conclusie uit dat onderzoek via de media moeten verspreiden en de borden langs de snelweg met de tekst *Blijf thuis*, die ik vanmiddag op weg naar Amsterdam passeer, zouden het geringe risico moeten adverteren dat gezonde mensen lopen ziek te worden van corona—laat staan eraan te bezwijken. Daarnaast had premier Rutte politiek moeten worden afgerekend op zijn opmerking over de vrijheid van de een die niet ten koste mag gaan van de gezondheid van de ander.

Onbevreesd angstig deed ik jarenlang in Uruzgan mijn werk. Een deel van dat werk bestond eruit mijn collega's te voorzien van informatie over onze oppositie, die we er, zoals ik het zag, met twee vingers in de neus van konden weerhouden ons in de wielen te rijden. Mijn collega's lieten hun oren echter hangen naar officieren die niet het risico wilden lopen

een waarschuwing te weinig te hebben afgegeven, waarmee onze oppositie mythische vormen aannam met als gevolg dat ... laat ook maar.

Als onze overheid ons ten aanzien van corona onbevreesd angstig van alle informatie en data voorziet waarover zij beschikt, behoort zwelgen in angst tot het verleden. En natuurlijk had onze gezondheidszorg op een virusuitbraak voorbereid moeten zijn en hadden de coronamaatregelen al lang moeten zijn stopgezet. Water onder de brug. De uitdaging is nu het tij van angst te keren en het leven weer de kracht van een tsunami te geven.

Corona is niet iets om bang voor te zijn en massa-angst is de zekerste weg nooit tot groepsimmunititeit te komen. Onbevreesd angstig voorwaarts. Niet per se samen—dat roept indirect op tot massa-angst—maar individueel, in de buitenlucht, en ... Moos bijt in mijn onderarm. Ditmaal vergist ze zich niet; mijn gepieker duurt te lang. Ik schenk opnieuw koffie in en fluister in Moos' oor: "Waar is Heidi?"

Moos staat op, loopt om ons heen en likt Heidi in haar gezicht, die verschrikt haar ogen opent.

"Geen angst," zeg ik lachend. "Koffie?"

Geneeskrachtige krijgers

De wind huult om het vakantiehuisje op Texel dat Heidi en ik tijdelijk bewonen en echoot hol in de schoorsteen, maar dat is niet wat me wekte. Moos de herdershond wekte me. Het geraas van de wind beangstigt het dier. Ik zie haar niet maar weet dat ze naar het voeteneind van ons bed sluipt. Eén voorpoot op het bed, dan twee. Ik voel haar wachten op mijn reactie en houd mijn adem in. Met één achterpoot op het bed werkt ze haar lijf omhoog. Een paar wankelende stappen en met een zucht laat ze zich zakken tussen Heidi en mij, haar kop op mijn schouder.

Laatste week van april 2020. Slapen kan ik vergeten met Moos op bed en dat geeft niet; ik heb genoeg om over na te denken. Vanmiddag vond ik op het internet een Canadese kano met een spiegel voor een buitenboordmotor. Een plan was snel gesmeed, Heidi het enige obstakel.

“Hoeveel kilometer?” was haar logische vraag.

“Achtthonderd, schat ik.”

“Oké, elke dag een paar sluizen waar we die kano langs moeten dragen. Boodschappen doen, werken. Tien weken hebben we nodig om de Middellandse Zee te bereiken en als we daar eenmaal zijn, vertel je me hoe leuk het is om nog een stuk langs de Franse kust in de richting van Italië of Spanje te varen. Drie maanden gaat dat avontuur duren. Regel twee vouwfietsen om in die kano mee te nemen, dan kunnen we er op de fiets opuit als we de tent ergens hebben opgezet.”

Man, dat was niet tegengevallen en nu ik toch wakker lig, pieker ik de rest van onze uitrusting bij elkaar. Ik pieker over stroomsnelheden van de rivieren waarover we misschien ooit varen en pieker over de snelheid die we uit een 2,5 pk-motortje halen als peddelen ons niet vooruit helpt. Druk op de voorbereidingen ligt er niet, want ik ben bang dat de strijd tegen corona slechts een excuus is dat overheden aangrijpen een aantal nieuwe normen voor ons dagelijkse leven in te voeren en ik twijfel of vrolijk door Europa reizen binnen die normen valt.

Voordat we naar bed gingen, keken we op Netflix de film *War horse*, waarvan het verhaal zich afspeelt tijdens de Eerste Wereldoorlog, en ik vraag me af of corona ergens ter wereld de voorpagina van een krant zou hebben gehaald als het in plaats van de Spaanse griep net na die oorlog de wereld was rondgegaan.

1918. Artsen in hospitalen stellen geschrokken vast dat mensen zich melden met griepachtige ziekteverschijnselen waaraan relatief veel mensen—niet per se ouderen en zwakkeren—overlijden. Een virus, dat is snel duidelijk. Omdat dat virus zich via naar huis terugkerende soldaten over de wereld lijkt te verspreiden, bestoken voornamelijk bezorgde ministers van Oorlog elkaar met telegrammen. Het zijn diezelfde ministers van Oorlog die rond steden militaire tenten laten opzetten waarin slachtoffers van het mysterieuze virus in afzondering worden behandeld door van de slagvelden terugkerende, medisch geschoolde militairen—die voor de zekerheid hun gasmaskers dragen. Artsen staan onderwijl met de handen in het haar, maar gelukkig dooft het virus even plotseling uit als dat het is uitgebroken. Winston Churchill, in Groot-Brittannië net aangesteld als minister van Oorlog, stuurt het telegram de wereld in dat hem beroemd zal maken: *Quite a scare that was ... stop ... glad we were irresponsible and right ... stop ... not responsible and wrong ... stop.*

Moos' ademhaling tegen mijn wang verstoort mijn gedachtestroom. Als ik haar omkantel—voorzichtig om Heidi niet wakker te maken—bedenk ik hoe krankzinnig het is dat carrières van politici vandaag de dag een bepalende factor zijn voor de manier waarop een samenleving een virus tegemoetreedt. Ik vraag me af hoe corona tegemoet zou zijn getreden als mensen zoals Churchill nog aan de politieke touwtjes hadden getrokken en zonder aanleiding waarvan ik me bewust ben, dwalen mijn gedachten naar 2006, naar het opwerktraject van de eerste Nederlandse battle group die uitgezonden zou worden naar Uruzgan. Alle deelnemende militairen sliepen in enorme partytenten op de Deelense Heide. Andere partytenten waren met schotten verdeeld in hokken, die elk een container voorstelde zoals we die in de Nederlandse kampen in Uruzgan zouden aantreffen en vanwaaruit de troepen die buiten de poorten van die kampen opereerden, zouden worden aangestuurd. Overal lagen kabels waarmee de laptops van aansturende militairen met elkaar waren verbonden en hordes officieren vergaderden erop los om overeenstemming te bereiken over waarom en hoe pelotons de poort van het oefenkamp zouden verlaten.

Verliet een peloton uiteindelijk die poort, dan werd het halverwege de bestemming aangevallen door in lakens gehulde militairen, die acteerden talibanstrijders te zijn, en ... Moos droomt en schokt met haar poten. Ik reik over haar heen om te voorkomen dat ze Heidi wakker schopt, vraag

me af waarom het woord *partytent* door mijn hoofd blijft spoken en zie plotseling een andere krijgsmacht voor me: een krijgsmacht die zich in vredetijd slechts bekommert om binnenlandse calamiteiten.

Een brigade geneeskundige troepen maakt deel uit van die krijgsmacht. Vier bataljons, waarvan de commandanten spoedoverleg voeren met hun bevelvoerende generaal en zijn staf. Corona, virus, ademhalingsproblemen, verhoogd risico voor ouderen en zwakkeren.

Vrachtauto's passeren loodsen met boven de deuren houten borden waarin de woorden *Bosbrand*, *Kernramp* en *Overstroming* zijn gegraveerd en komen tot stilstand voor de loods met boven de deur een houten bord waarin het woord *Virusuitbraak* is gegraveerd. Militairen laden vrachtwagen na vrachtwagen vol met tenten, medische apparatuur en beschermende kleding. De colonne die de voorraden van het 2e bataljon geneeskundige troepen vervoert, verplaatst zich naar Alkmaar. De colonnes die de voorraden van het 3e en 4e bataljon vervoeren, verplaatsen zich naar respectievelijk Den Bosch en Leeuwarden. Voor het aanbreken van de volgende dag zijn de tenten opgebouwd die dienstdoen als noodhospitaal. Noodkeukens zijn opgebouwd en de voertuigen waarmee eventuele patiënten kunnen worden opgehaald, zijn volgetankt. Chauffeurs en geneeskrachtige krijgers liggen naast die voertuigen op hun stretchers, hun beschermende uitrusting binnen handbereik. Helikopters staan paraat om, als dat nodig is, slachtoffers uit Duitsland en België op te halen.

Menigeen pinkt een traan weg tijdens de uitreiking van de coronamedaille, zes maanden later in het afgeladen Ziggo Dome in Amsterdam. Wederom speelde de Nederlandse krijgsmacht een belangrijke rol bij het afwenden van onheil. Grotendeels door de inzet van de krijgsmacht bleef de samenleving na de virusuitbraak op stoom. Slachtoffers van het virus vonden opvang in de snel opgebouwde noodhospitalen en de reguliere gezondheidszorg bleef mensen met niet aan het virus gerelateerde klachten behandelen. Zonder dat het reservebataljon van de geneeskundige brigade, het 1e bataljon, uit hoefde te rukken, doofde het coronavirus al na vier maanden uit.

Slapen kan ik echt vergeten met Moos op bed. Het dier is onkarakteristiek onrustig vannacht. Toch droom ik af en toe even weg en peddelen Heidi en ik de Schelde op, op weg naar het zuiden. Antwerpen slaapt en is spookachtig verlaten. Als we later waren vertrokken, hadden we op de

motor tegen het tij in moeten varen. Een zucht van Moos. Ik schrik op uit mijn droom en besef dat ik morgen een schrobbering krijg van Heidi omdat ik Moos op bed heb laten slapen.

Healthy citizens are the greatest asset any country can have. Was dat van Churchill of ... muziek uit de film *Forrest Gump*. Het alarm in Heidi's telefoon. Zes uur 's morgens. De vogels fluiten. Een nieuwe dag ...

Hawija

Er heerst spanning in de Choravallei in Uruzgan. De papaveroogst in de Afghaanse buurprovincie Helmand was goed en de Choravallei, waarin Hekmats qala staat, is een belangrijke doorvoeroute van ruwe opium. Ongure, gewapende mannen uit Helmand maken al weken misbruik van de gastvrijheid waarop ze recht hebben volgens de *pasthunwali*, die ongeschreven wetten die onder andere gastvrijheid dicteren, en de leden van lokale milities, anders dan zich in te zetten voor rust en veiligheid, proberen vanuit hun politieposten een graantje mee te pikken van de doorvoer van ruwe opium.

Die politieposten zijn geen echte politieposten. Het zijn leegstaande qala's waarin militieleden—zwerfers en verslaafden, volgens Hekmat—theedrinken en hasjiesj roken. Maar zolang militieleiders die leegstaande qala's politieposten noemen, verzekeren ze zich van de steun—geld, wapens en munitie—van de buitenlandse militairen die zich een paar weken geleden installeerden in het dorp verderop. Met vooral die wapens en die munitie oefenen de militieleden meer druk uit op de drugshandel dan ze de voorgaande jaren deden en als gevolg daarvan escaleert het geweld in de vallei. Er is al door mensen uit de drugshandel over Hekmats qala op de politiepost in de woestijn geschoten. Militieleden beantwoordden het vuur. Het is niet prettig daartussenin te zitten.

Mensen sluipen in groepen door de nacht en de komende weken zullen er meer en meer schotenwisselingen zijn. Het is elk jaar hetzelfde liedje. Er is mee te leven, hoewel de buitenlandse militairen—omdat ze niets begrijpen van wat zich werkelijk afspeelt in de vallei—het leven niet aangenamer maken. De laatste paar dagen vallen rond Hekmats qala granaten en zelfs bommen. Dat is nooit eerder gebeurd. Het gebeurde verderop in de Baluchivallei als buitenlandse militairen weer eens jacht maakten op talibanstrijders van wie ze dachten dat ze zich in de Baluchivallei verschooten. Dat was angstig genoeg geweest.

Op een nacht bevinden Hekmat en zijn familie zich in een regen van granaten en bommen. Ontploffingen zijn overal en Hekmat herinnert zich de waarschuwing die hij ooit kreeg van Dutch, een soldaat die hem af en toe in zijn qala bezocht: “Als er op een dag granaten of bommen vallen, schuil dan niet in je qala. Loop zo snel als je kunt met je familie naar het

dorp en houd je schuil in de buurt van het gebouw waarin de buitenlandse soldaten bivakkeren. Maar kom niet te dicht bij dat gebouw.”

Hekmat had Dutch destijds niet begrepen. Noch de ongere mannen uit Helmand, noch de lokale milities, noch de jongelui die af en toe proberen buitenlandse militairen op stang te jagen en door die militairen taliban worden genoemd, beschikken over granaten of bommen. Nú begrijpt Hekmat Dutch wel en hij loopt met Zohra, Mahmoud en Klas de nacht in, naar de rivier en vandaar naar het dorp. Ontploffingen zijn overal. Het is oorlog. Het is erger dan het onder de Russen of de taliban ooit was. Pas de volgende dag, de rust hersteld, keert Hekmat terug naar zijn qala. Het dak en een muur ervan zijn ingestort. Hij liet Zohra en de kinderen in het dorp achter en helpt zijn verbijsterde burens met het zoeken naar doden en gewonden. De doden moeten snel worden begraven en Hekmat graaft en graaft terwijl hij vecht met zijn wanhoop.

Van de hondenbrokken op het fietspad laat ik mijn blik over het verlaten vliegveld voor me glijden. Eergisteren, in het dorp Den Burg, waarnaar we op de terugweg van een afspraak in Amsterdam een kleine omweg maakten om boodschappen te doen, schold een vrouw ons de huid vol nadat ze op ons Oostenrijkse kenteken had gewezen. Het was de tweede keer die dag dat ons op Texel iets dergelijks overkwam. We schoten in de lach—olie op het vuur—en besloten de auto op het eiland alleen nog te gebruiken als het echt niet anders kan met als gevolg dat zojuist, recht voor het Paracentrum Texel, de zak hondenbrokken scheurde op de bagagedrager van mijn fiets. Heidi fietst door naar ons vakantiehuisje om de auto en een stoffer en blik te halen. Ik heb mijn fiets over de hondenbrokken gelegd, lig in het gras langs het fietspad en lees op mijn telefoon een artikel uit *de Volkskrant* over een arts die op de IC-afdeling van een ziekenhuis de levens van coronapatiënten probeerde te redden en zelf bijna aan het virus bezweek.

Ik uh... ik ben geen liefhebber van dergelijke berichtgeving, herinner me mijn eigen griepavontuur te goed. Ik was zo ziek, nondeju, dat ik twijfelde of ik dat avontuur zou overleven. Dat was in 1998, de enige keer in mijn volwassen leven dat ik me ervan bewust was dat ik griep had. Artikelen zoals het artikel in *de Volkskrant* zaaien angst en kranten zoals *de Volkskrant* zouden zich er ver van moeten houden.